

DOI: <https://doi.org/10.54937/dspt.2022.22.3.65-77>

Support of Social and Communication Skills in Individuals with Multiple Disabilities Through Therapeutic Concepts

Unterstützung der sozialen und kommunikativen Fähigkeiten von Menschen mit Mehrfachbehinderung durch therapeutische Konzepte

Podpora sociálnych a komunikačných zručností u jednotlivca s viacnásobným postihnutím prostredníctvom terapeutických konceptov

Zuzana Fábry Lucká

Abstract

The topic of the paper is to present terminological definitions and research findings for theory and practice in an individual with multiple disabilities through the support of social and communication competencies using therapeutic concepts. The area of social and communication skills is the most problematic area in the expression of an individual with multiple disabilities, and both areas interfere with his/her life competencies. The aim of the paper is to present research findings in the field and compare them with the theoretical platform.

Keywords: Social skills. Communication skills. Individual with multiple disabilities. Therapeutics concept.

Exkurs do základných terminologických pojmov

Vančová (2010) vymedzila tzv. ťažké viacnásobné postihnutia ako druhú základnú kategóriu viacnásobného postihnutia, kde „*špeciálnu edukáciu je často nutné obmedziť len na elementum*“ (ibidem, s. 32-33). Z uvedeného dôvodu je potrebné identifikovať základné problémové pojmy v zmysle krátkeho exkurzu do základného terminologického vymedzenia.

Problematikou viacnásobného postihnutia a jeho dopadov sa zaoberajú v národných aj medzinárodných podmienkach viacerí autori (napr. Fröhlich, 1998; Vašek, 1999; Hátos, 1999; Vančová, 2010; Pavlis, 2010; Hardman, Drew, Egan, 2017). V podmienkach Slovenskej republiky je priekopníkom

Vašek (1999) s vymedzením terminológie viacnásobného postihnutia, Hátos (1999) s popisáním rozvíjania starostlivosti o jednotlivcov s ťažkým a viacnásobným postihnutím. Aktuálne sa danej problematike venuje Vančová (1999, 2010), ktorá skompletizovala informácie o diagnostike, nových metodikách stimulácie a komplexnom rozvoji tejto skupiny jednotlivcov. Jednotlivec s ťažkým viacnásobným postihnutím má v živote mnohé obmedzenia, zahŕňajúc problémy v aktivitách denného života, komunikácii, sociálnom statuse, rodine, aj v sociálnych vzťahoch. Edemekong et al. (2021) definujú Activities of Daily Living ako každodenné úlohy a rutiny, súvisiace s napĺňaním životných potrieb, ako sú napríklad osobná hygiena, obliekanie, prijímanie potravy a pod.

Komunikácia s jednotlivcom s viacnásobným postihnutím

V oblasti komunikácie má jednotlivec s viacnásobným postihnutím výrazné obmedzenia a špecifiká. Častokrát je komunikácia realizovaná alternatívnou či augmentatívnou formou (ďalej v skratke AAK), ktorá je podľa Beukelmana a Mirendu (2005) primeranou formou komunikácie, nakoľko sa individuálne koriguje na základe potrieb a schopností jednotlivca. Syntéza pedagogickej a logopedickej intervencie je v tomto prípade viac ako žiaduca. Ako jedna z kombinácie postihnutí sa často prejavuje tiež rigidita s podobnou symptomatológiou ako porucha autistického spektra. Vitásková a Kytňová (2017) uvádzajú, že symptómy komunikačného postihnutia, vrátane neverbálnych špecifik, sú zároveň výraznými determinantmi socializácie jednotlivca s viacnásobným postihnutím. Problémy v komunikačných zručnostiach úzko súvisia so sociálnymi zručnosťami, kde samotná oblasť psychosociálneho vývinu je typická výrazným spomalením. Prejavuje sa to v obmedzenej spôsobilosti v nadväzovaní a udržiavaní vzťahov s okolím.

Vitásková et al. (2018) považujú oblasť senzorického spracovania za kľúčovú v kontexte efektívnej intervencie v komunikácii. Práve spomenuté senzorické stratégie patria k intervenciám podporujúcim komunikáciu a socializáciu, podobne ako aj terapeutické koncepty. Využitie terapeutických intervencií s expresívnym potenciálom je možnosťou, ako pomôcť jednotlivcovi s ťažkým viacnásobným postihnutím realizovať svoje práva participácie v spoločnosti. Podľa Slavíka (2009) primárne ide o „*reflektovanie, rozvíjanie a kultivovanie sociálnych vzťahov medzi verejným (sociálnym) a intímnym (individuálnym) priestorom*“ (ibidem, s. 17). Počas expresívne orientovanej činnosti *človek (bez ohľadu na vek a zdravotný stav) prezentuje svoje emócie (a jednoznačne využíva pri svojej aktivite expresiu). Zároveň emócie, ktoré sú pre neho, čo sa týka prežívania, považované za záťažové alebo náročné, takýmto spôsobom môže ventilovať*“ (Kováčová, 2021, s. 150).

Každá z terapeutických techník, ktorá podporuje vlastnú expresiu jednotlivca s viacnásobným postihnutím, kreatívne formuje priestor k prepojeniu významu expresivity s kontextom podpory jeho autentických životných kompetencií.

V terapeutickom prístupe k jednotlivcom s postihnutím prihladáme okrem skutočného, objektívneho rozsahu a stupňa postihnutia, na subjektívne hodnotenie sociálneho významu postihnutia, a rovnako k akceptácii postihnutia zo strany postihnutého i spoločnosti. Ak odborník, ktorý pracuje s jednotlivcom/jednotlivcami s viacnásobným postihnutím vychádza z predpokladu, že aj nepatrný pohyb s vizuálnym vnímaním z jeho strany je stimulujúcim faktorom, tak jeho intervenciu možno posudzovať ako receptívnu (pasívnu) formu terapie bez použitia verbálnych prostriedkov komunikácie, ktorá podporuje expresiu. Ide o kompetenciu odborníka/terapeuta postrehnúť paralingvistické prejavy u klienta, akými sú zmena tempa dýchania (zrýchlené, spomalené), sčervenanie pokožky tváre, sekrécia slinných žliaz (zrýchlená či spomalená), rýchle pohyby očí, úsmev, zamračenie sa, zovretie pier, pokrčenie nosom a i. Umožniť mu vyjadriť sa, je z hľadiska expresívnej terapie považované za „ontogenetické východisko ku kombinovaniu iných umeleckých prostriedkov s dosiahnutím tvorivej expresie“ (Slavík, 2009, s. 12). Popisovaná problematika je aktuálne skúmaná len v posledných rokoch, napriek tomu, že táto spomenutá skupina nie je okrajovou skupinou našej spoločnosti. Skôr možno skonštatovať, že táto spoločnosť ešte nie je pripravená na ich rovnoprávne prijatie.

Jednotlivec s viacnásobným postihnutím potrebuje pre život tzv. životné zručnosti. Kľúčové zručnosti OECD (2005) diferencuje do nasledovných kategórií: konverzačné zručnosti (pragmatická úroveň jazyka), interakcie v heterogénnych skupinách a autonómne konanie. Všetky tri okruhy vyššie vymedzených zručností sú potrebné pre život jednotlivca s viacnásobným postihnutím nie jednotlivo, ale vo vzájomnom prepojení, čo znamená, že je potrebné rozvíjať všetky oblasti, nie sústrediť sa primárne len na tú, ktorá je obmedzená. A práve definované zručnosti jednotlivca s viacnásobným postihnutím sú nedeliteľnou súčasťou jeho osobnosti. Vzhľadom k osobitostiam konkrétnej kombinácie postihnutí, je potrebné kľúčové zručnosti rozvíjať vzhľadom k aktuálnej úrovni jednotlivca, jeho možnostiam či schopnostiam.

Výsledky z vybraných výskumov terapeutických konceptov v rámci intervencie orientovanej na jednotlivcov s viacnásobným postihnutím

Aj v súčasnosti je viacnásobné postihnutie fenoménom, ktorý nie je len súčtom získaných postihnutí a vyžaduje si špecifické formy intervencie. Donnari et al. (2019) sa zaoberali novými trendami v arteterapii u jednotlivcov s viacnásobným postihnutím. Na vzorke 21 respondentov (N = 21) zisťovali vplyv arteterapeutických techník na komunikáciu a sociálne vzťahy s okolím. Neverbálni boli 19-ti z výskumnej vzorky, komunikovali prostredníctvom alternatívnych a augmentatívnych foriem. Klasické techniky arteterapie dopĺňali novými metódami prostredníctvom využitia elektronických foriem. Napriek limitom výskumu (organizácia trvala menej ako rok), konštatovali, že expresia respondentov sa prejavovala v komunikačných situáciách častejšie a počas

výskumu boli identifikované tiež ďalšie komunikačné znaky, a to aj u tých respondentov, kde bola komunikácia minimálna. Podľa prehľadu výskumov (Fábry Lucká, 2014) sa z techník arteterapie u jednotlivcov s viacnásobným postihnutím využíva najmä vylievanie farby, maľba prstovými farbami, reprodukcia výtvarného diela či expresívne stvárnenie svojho aktuálneho pocitu.

Orita et al. (2012) sa zaoberali vplyvom muzikoterapie u jednotlivcov s viacnásobným postihnutím z hľadiska prejavov v neurologickom obraze jednotlivca. Na vzorke 6 respondentov s viacnásobným postihnutím skúmali vplyv tzv. neurologickej muzikoterapie na celkové prežívanie jednotlivca, jeho komunikáciu aj vzťahy. Limitom výskumu bola malá vzorka a tiež prostredie, ktoré bolo inštitucionálne a malo svoje striktné pravidlá. Podľa prehľadu výskumov (Fábry Lucká, 2014) sa z techník muzikoterapie u jednotlivcov s viacnásobným postihnutím využívajú najmä hudobno-pohybové hry, hra na hudobných nástrojoch, rituálna pieseň, vokálny prejav a relaxácia pri hudbe.

Feniger-Schaal (2020) sa zaoberali dramaterapiou, vo svojom výskume vyhľadali a porovnávali štúdie z tejto oblasti, ktorá bola uplatňovaná u jednotlivcov s kombináciou postihnutí či diagnóz. V záveroch vyplynulo, že dramaterapia je jednou z najčastejšie využívaných metód u tejto populácie, pre jej interaktivitu a možnosti expresie. Bookerová (2011) považuje dramaterapiu za zvlášť vhodnú u jednotlivcov ktorí majú v kombinácii postihnutí zmyslové postihnutie, vzhľadom na fakt, že rozvíja ich fantáziu a obrazotvornosť. Podľa prehľadu výskumov (Fábry Lucká, 2014) sa z techník dramaterapie u jednotlivcov s viacnásobným postihnutím využívajú najmä hra s bábkou a tvorenie rozprávky či príbehu.

Ďalším z terapeutických postupov využiteľných v intervencii u jednotlivcov s viacnásobným postihnutím je psychomotorická terapia, ktorá využíva najmä neverbalitu. Zahŕňa v sebe jednotlivé zložky – výraz tváre, postoj tela, mimiku, gestiku, haptiku, a pre našu problematiku veľmi dôležité neurovegetatívne prejavy (Fábry Lucká, 2019). Tie sú často komunikačným kanálom s jednotlivcom s ťažkým viacnásobným postihnutím, zahŕňajú v sebe sekréciu, pot, sčervenanie tváre a. i. Z techník psychomotorickej terapie sa využívajú najmä rituálne hry na telo, hladenie a masáže, aktivity na vymedzenie telesných hraníc a uvedomovanie vlastného telesného „ja“ (Fábry Lucká, 2014).

Okrem uvedených prístupov sa v praxi uplatňujú tiež tzv. multisenzorické prístupy. Thye et al. (2018) sa problematikou multisenzorických prístupov u jednotlivcov s viacnásobným postihnutím zaoberali z hľadiska podpory spracovania senzorických vnemov, ktoré uľahčujú komunikáciu a jej porozumenie. V rámci tohto prístupu sa využívajú tiež prvky Snoezelen terapie a bazálnej stimulácie.

Viacnásobné postihnutie a jeho dopady na sociálne a komunikačné zručnosti

Výskum problematiky jednotlivcov s viacnásobným postihnutím v kontexte využitia terapeutických konceptov prebiehal v časovom slede od roku 2010. Od tohto obdobia výskum prešiel tromi fázami, v ktorých sme postupne vyprofilovali najviac záťažové oblasti pre život jednotlivca s viacnásobným postihnutím. Výsledky čiastkových výskumných zistení boli riešené aj prostredníctvom grantovej podpory, prezentované na národnej aj medzinárodnej úrovni a stali sa tiež súčasťou pedagogického procesu. Zameranie výskumného bádania bolo chronologicky nasledovné:

- V rokoch 2010 – 2013 sme sa zaoberali zisťovaním reálneho stavu využívania terapeutických konceptov odborníkmi u ľudí s viacnásobným postihnutím prostredníctvom kvantitatívneho výskumu. Výskum pozostával z dvoch fáz – prípravnej a kvantitatívnej časti. Prípravná fáza bola realizovaná ako teoretické spracovanie dostupných zdrojov a už zrealizovaných výskumov v tejto oblasti. Kvantitatívna fáza pozostávala z analýzy súčasného stavu využívania terapeutických konceptov v zariadeniach sociálnych služieb.
- V rokoch 2014 – 2017 sme sa zaoberali kvalitatívnym zisťovaním účinnosti terapeutických konceptov na jednotlivé životné kompetencie. Kvalitatívna fáza pozostávala z realizácie pozorovaní u respondentov počas terapeutických intervencií v dvoch konkrétnych zariadeniach sociálnych služieb. Výskumný súbor tvorili tri ženy a dvaja muži s ťažkým viacnásobným postihnutím. Záznam bol realizovaný prostredníctvom videonahrávky a spracovávaný kvalitatívnym výskumným softvérom Atlas ti. Čiastkové výsledky z hľadiska expresie a jej vyjadrenia v jednotlivých terapeutických konceptoch uvádzame v prehľadnej Tabuľke č. 1.
- V rokoch 2018 – 2020 sme sa zaoberali konkrétnym vplyvom uplatňovania jednotlivých terapeutických konceptov na sociálne a komunikačné zručnosti, ktoré sme identifikovali v predchádzajúcom výskume ako najviac vyžadujúce intervencie v rámci životných zručností. Výskumný súbor pre druhú líniu výskumu tvorili tri ženy a dvaja muži s ťažkým viacnásobným postihnutím, zasahujúcim do oblasti komunikácie a sociálnych vzťahov ($n = 5$). Kritériom výberu bolo splnenie podmienky pre obe oblasti. Záznam bol realizovaný prostredníctvom videonahrávky a spracovávaný kvalitatívnym výskumným softvérom Atlas ti. (Fábry Lucká, 2019).

Tabuľka č. 1: Expressia v terapeutických konceptoch

Terapeutický koncept	Lahké viacnásobné postihnutie		Ťažké viacnásobné postihnutie	
	Expressia receptívna	Expressia aktívna	Expressia receptívna	Expressia aktívna
PSYCHOMOTORICKÁ TERAPIA	verbálny aj neverbálny prejav, ako – úsmev, plač, pohyby očí, zmena tempa srdcovej činnosti, zmena tempa dýchania	verbálny prejav, motorický prejav, aktívna spolupráca pri pohybe, vlastný výber aktivity z ponúkaných aktivít, otáčanie sa za zrakovými podnetmi, obzeranie si vlastného tela pri aktivite	najmä neverbálny prejav – uvoľnenie tela pri aktivite, zníženie svalového napätia, alebo naopak zvyšovanie spasticity, pokojné pohľady do okolia	vlastná kreatívna činnosť – vytvorenie vlastných pohybových prvkov, výber sprievodnej hudby k pohybovej aktivite
DRAMATOTERAPIA	verbálny aj neverbálny prejav, ako - uvoľnenie napätia v tele, prijímanie či odmietanie dotykov zo strany odborníka	verbálny prejav, aktívny prejav – rolová hra s bábkou, aktívna spolupráca pri animovaní bábkou, hraní rolových hier	neverbálne prejavy – neurovegetatívne prejavy: zvýšené potenie, zrýchlenie dychu, rýchle pohyby očí	hlasné výkriky či pohmkávanie, kývanie sa na strany, ritualizovanie činností, mimika tváre (pousmianie, pokrčenie nosom, dvíhnutie kútika úst), nepokojné, nepravidelné dýchanie
ARTETERAPIA	neverbálny prejav – uvoľnenie napätia v tele, prijímanie či odmietanie vizuálnych stimulov	verbálny prejav, aktívna spolupráca, hranie sa s farbami na rukách, krčenie výtvarného materiálu, zahadzovanie vecí z plochy, na ktorej maľujeme	zmena tempa srdcovej činnosti, dýchania, zvýšené potenie, zmena sekrécie slinných žliaz	neverbálny aj verbálny prejav, aktívna spolupráca, naťahovanie sa za farbami, výber farieb, motívu, ktorý bude maľovaný, hlasné výkriky, naťahovanie sa za podnetmi, uchopovanie výtvarného materiálu
MUZIKOTERAPIA	hmkanie, neverbálny prejav – mimika, gestika, okulika	verbálny prejav, pospevovanie, pobúchavanie sa po tele, tanec	neverbálne prejavy – pousmianie, úsmev, krik, plač	pospevovanie, udieranie končatinami do taktu, mávanie rukami, dvíhanie nôh, hlasné výkriky, pokyvovanie sa do strán, pohyby hlavou – pri využití vibrácií z hudby

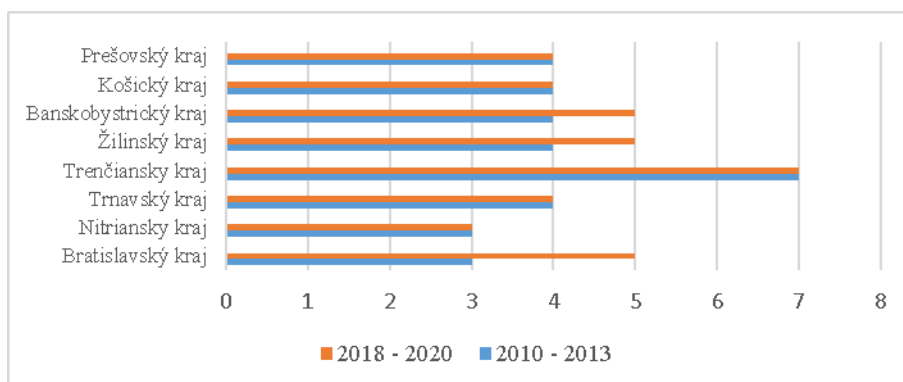
MULTISENZORICKÉ PRÍSTUPY	verbálny aj neverbálny prejav (mimika tváre, okulika, gestika, neurovegetatívne prejavy)	verbálny prejav, motorický prejav, vnášanie vlastnej kreativity do činnosti, zvýšená reakcia na sluchové podnety, úľakové reakcie	pokojné pohľady do okolia a na poskytované stimulačné elementy, zatváranie očí a úst, blednutie, zmena tempa dýchania, srdcovej činnosti	mimika tváre (pousmianie, pokrčenie nosom, dvihnutie kútika úst), nepokojné, nepravidelné dýchanie
---------------------------------	--	---	--	--

Zdroj: vlastné spracovanie

Výsledky z výskumu

V prvom uvedenom sledovanom období – v rokoch 2010 – 2013 tvorili výskumnú vzorku odborní pracovníci (N=81) pracujúci v zariadeniach sociálnych služieb s touto klientelou. V rámci uvedeného výskumu z rokov 2010 – 2013 sme realizovali kvantitatívny prieskum zameraný na analýzu zariadení poskytujúcich intervencie jednotlivcom s viacnásobným postihnutím v zariadeniach sociálnych služieb v komparácii so zisťovaním početnosti týchto zariadení vo výskume realizovanom v rokoch 2018 – 2020 (Graf č. 1).

Graf č. 1: Zariadenia sociálnych služieb poskytujúce starostlivosť jednotlivcom s viacnásobným postihnutím

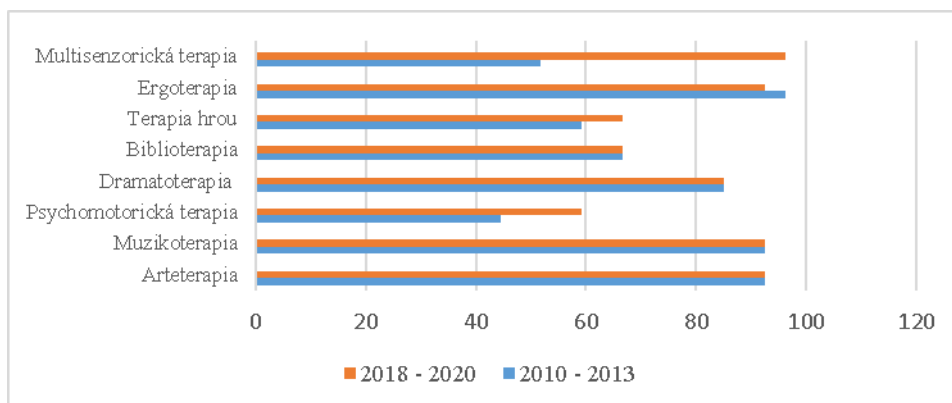
Zdroj: vlastné spracovanie

Na základe komparácie zariadení sociálnych služieb poskytujúcich starostlivosť jednotlivcom s viacnásobným postihnutím uvádzame, že ich počet sa v poslednom sledovanom období zvýšil. Ide o zvýšenie spôsobené vznikom rôznych detašovaných pracovísk, ktoré vznikli ako reakcia na dopyt po službách.

V druhom sledovanom období sme sa zamerali na využitie terapeutických konceptov odborníkmi pracujúcimi s jednotlivcami s viacnásobným postihnutím. Z hľadiska terapeutických konceptov preferovaných odborníkmi

pri realizácii intervencií sa však v poslednom sledovanom období (2018 – 2020) zvýšila preferencia využívania multisenzorických prístupov, odborníci uvádzali ich využitie v najvyššej početnosti ($f_i = 96,30$), v prvom sledovanom období bola početnosť výrazne nižšia ($f_i = 51,85$). V Grafe č. 2 uvádzame preferenciu v jednotlivých terapeutických konceptoch v porovnaní v prvom sledovanom období, a v období rokov 2018 – 2020. Z grafu vyplýva, že zmeny nastali vo využívaní troch konceptov – psychomotorickej terapie, terapie hrou, a multisenzorickej terapie.

Graf č. 2: Terapeutické koncepty (využitie odborníkmi v zariadeniach sociálnych služieb zameraných na jednotlivcov s viacnásobným postihnutím)

Zdroj: vlastné spracovanie

Po identifikácii využívaných terapeutických konceptov sme sa v ďalšom skúmaní zamerali na konkrétne špecifiká v oblasti komunikačných a sociálnych zručností. Spracovanie prípadových štúdií a pozorovaní bolo ďalej vyhodnocované v kontexte vzťahov, podpory zo strany inštitúcie a podpory zo strany rodinného prostredia. V uvedených oblastiach sme identifikovali až 250 premenných vo vzťahu k špecifikám v komunikácii. Následne sme ich rozdelili do oblastí, troch podkategórií a kategórií, ktoré sú prehľadne uvedené v nasledovnom tabuľkovom spracovaní.

Tabuľka č. 2: Špecifiká komunikácia s jednotlivcom s viacnásobným postihnutím

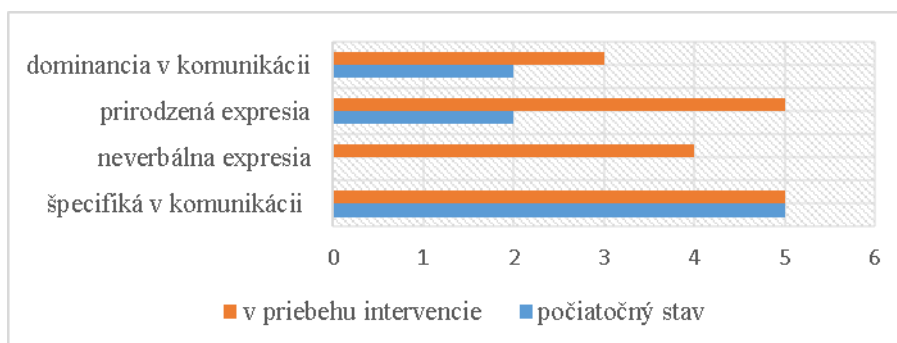
Kategórie	Bližšia charakteristika formou výpovedných slovných spojení (významové jednotky)
Autonómia	Jedinečnosť v komunikácii Vlastný slovník Špecifická neverbálna expresia Problémy v porozumení vonkajšej komunikácie Podpora prirodzenej expresie Schopnosť vyjadriť sa v bežnom prostredí Dominancia verus submisivita

Stratégie v komunikácii z pohľadu jednotlivca s viacnásobným postihnutím	Neochota komunikovať Preferencia komunikačného partnera Potreba tlmočníka – sprievodcu Odmietanie komunikácie Neschopnosť/nemožnosť vybrať si komunikačného partnera
Stratégie v komunikácii z pohľadu iných osôb	Neznalosť komunikačných špecifik Strach z komunikácie Predbiehanie v komunikácii Nedostatok času na odpoveď Absencia komunikácie – časový faktor Nesprávna interpretácia komunikácie Fluktuácia zamestnancov v prostredí, kde sú mu poskytované služby

Zdroj: *vlastné spracovanie*

Problémová oblasť autonómie a vnímania vlastnej jedinečnosti je ťažiskovou vo verbálnej i neverbálnej zložke komunikácie. Získané údaje prezentujeme tiež prostredníctvom grafického zobrazenia (Graf č. 3).

Graf č. 3: Autonómia v komunikácii

Zdroj: *vlastné spracovanie*

Na základe cieľeného pôsobenia na participantov boli okruhy z tejto oblasti porovnávané v čase pred začatím cieľenej intervencie v multisenzorickom prostredí a po trojmesačnom období. Špecifiká v komunikácii sa ukázali ako v tomto procese nemenné, dokonca s prehlbujúcou sa tendenciou. Neverbálna expresia, teda vyjadrenie sa prostredníctvom neverbálnych či neurovegetatívnych prejavov, sa v procese intervencie rozvíjala, u dvoch participantov boli v priebehu intervencie pozorované neverbálne prejavy, ktoré predtým neboli zaznamenané. Išlo o rozvoj zložiek neverbálnej komunikácie, konkrétne o oblasť okuliky a neurovegetatívnych prejavov. Zvýšila sa tiež prirodzená expresia – čiže vyjadrenie sa v bežnom prostredí, počas bežných komunikačných situácií, mimo špecifického prostredia určeného na terapeutické pôsobenie. Počas sledovaného obdobia taktiež vzrástla oblasť dominancie v komunikácii,

z hľadiska iniciovania rozhovoru zo strany jednotlivca s viacnásobným postihnutím. Často je individualita a autonómia nerešpektovaná, keďže zo strany okolia je komunikácia málo zrozumiteľná, respektíve prejavujú sa problémy s neporozumením v komunikácii. Schopnosť vyjadriť sa v bežnom komunikačnom prostredí je často poznačená aktuálne prebiehajúcou situáciou a stavom jednotlivca. Podpora komunikácie prostredníctvom rôznych komunikačných stratégií je oblasť, v ktorej je potrebná podpora profesionálov aj rodinného prostredia. Prijímanie ponuky na komunikáciu je podporou jeho osobnostných kompetencií. Poskytuje pocit slobodnej voľby, vlastnej identity, prežívania vlastného „ja“.

Poskytnutie možností ku komunikácii – teda byť v komunikácii dominantný – je často novou udalosťou v jeho živote. Častokrát totiž komunikácia vzhľadom ku komunikačným obmedzeniam prebieha len za pasívnej účasti jednotlivca s ťažkým viacnásobným postihnutím. Iniciatíva ku nadviazaniu komunikácie na základe získaných informácií taktiež prevláda na strane okolitých ľudí. Podpora prirodzeného prejavu klienta je ďalšou zmysluplnou jednotkou pre rozpoznávanie a lokalizáciu ťažkostí, pretože komunikácia je často veľmi špecifická (bližšie Fábry Lucká, 2019).

Oblasť komunikačných stratégií zahŕňa kategóriu nedostatku komunikačných príležitostí. Zamestnanci v zariadení sociálnych služieb sú limitovaní programom a režimom zariadenia, na bežné kontaktné situácie často nie je čas ani priestor. V komunikácii bola identifikovaná pomerne častá nesprávna interpretácia interakcie z rôznych dôvodov, či už ide o rôznorodosť komunikácie jednotlivcov s ťažkým viacnásobným postihnutím medzi sebou, alebo o neochotu porozumieť inej forme reči. Zistené problémy v oblasti komunikačných stratégií zo strany prostredia zahŕňajú neochotu komunikovať zo strany zamestnancov, najmä vo vzťahu k práci na sebe a vzdelávaniu sa. Taktiež sme identifikovali prekážky v komunikácii vzhľadom k fluktuácii zamestnancov. Vzhľadom na tento faktor nemajú čas porozumieť špecifikám v komunikácii. Objavuje sa tiež jednostranná komunikácia – zdanlivo o komunikáciu s jednotlivcom s viacnásobným postihnutím majú záujem, avšak nenechávajú mu dostatočný priestor pre odpoveď a obojstrannú komunikáciu. Ako poslednú oblasť sme identifikovali úplnú absenciu komunikácie v kontexte okolitej populácie. Jednotlivec s viacnásobným postihnutím sa stáva len akýmsi pozorovateľom okolitého diania, na ktorom sa nemá možnosť participovať a stať sa tak prirodzenou súčasťou sociálneho prostredia. Absencia komunikácie prevláda najmä v prípade nedostatočného vhladu – neoboznámenia sa so špecifikami komunikácie. Po realizácii následných rozhovorov bolo zistené, že tento prístup je spôsobený všeobecnou predstavou, že takýto jednotlivec komunikovať nevie.

Záver

Výhodou uplatňovania terapeutických postupov na podporu sociálnych a komunikačných zručností u jednotlivcov s viacnásobným postihnutím je hľadanie nových ciest ku komunikácii potrieb jednotlivca s viacnásobným postihnutím voči okoliu, ale aj získavania sociálnych kontaktov a nadväzovania sociálnych vzťahov spôsobom, ktorý vyhovuje úrovni expresie jednotlivca. Prezentované identifikované problémy súvisia s autonómiou v prejave, stratégiami a prekážkami v komunikácii. Často je prekážkou len samotný fakt, že komunikácia neprebíha štandardným spôsobom. Riešením situácie je zvýšenie informovanosti o tejto oblasti pre širokú populáciu, respektíve realizácia vzdelávacích seminárov pre osoby, ktoré prichádzajú s jednotlivcom s viacnásobným postihnutím do kontaktu. Na základe realizovaného výskumu sme získali prehľad o možnostiach realizovaných terapeutických konceptoch v tejto skupine, ale tiež sme identifikovali záťažové oblasti týkajúce sa komunikačných a sociálnych zručností, ktoré majú priamy vplyv na subjektívne prežívanie kvality života a spokojnosť. Napriek tomu, že terapeutické koncepty sa v zariadení sociálnych služieb využívajú, je potrebné, aby sa využívali s plným potenciálom a hlbokým porozumením komunikačným špecifikám jednotlivcov s viacnásobným postihnutím. Kvalitatívny výskum odhalil rezervy v tejto oblasti, ako aj potenciál, ktorý tieto činnosti ponúkajú. V skúmaní danej problematiky naďalej pokračujeme a výsledky spracovávame do publikačných výstupov – odborných i vedeckých, ale aj do výstupov v rámci prezentácie na konferenciách, diskusiách v zariadeniach sociálnych služieb a školských zariadeniach.

Bibliografia

- BEUKELMAN, D., MIRENDA, P. 2005. *Augmentative and Alternative Communication*. Baltimore, Maryland: Brookes Publishing (fourth edition). 2005. ISBN 978-1598571967.
- BOOKER, M. 2011. *Developmental Drama: Dramatherapy Approaches for People with Profound or Severe Multiple Disabilities, Including Sensory Impairment*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers. 2011. ISBN 978-1-84905-235-1.
- DONNARI, S., CANONICO, V., FATUZZO, G., BEDETTI, C., MARCHIAFAVA, M., MENNA, M., ELISEI, S. 2019. *New technologies for art therapy interventions tailored to severe disabilities*. Psychiatr Danub. 2019 Sep;31(Suppl 3):462-466.
- EDEMEKONG, P. F., BOMGAARS, D. L., SUKUMARAN, S., LEVY, S. B. 2021. *Activities of Daily Living*. In StatPearls. Treasure Island: StatPearls Publishing. 2021.

- FÁBRY LUCKÁ, Z. 2014. *Terapeutické intervencie a človek s viacnásobným postihnutím – Podpora ľudí s viacnásobným postihnutím s dôrazom na komunikačné a sociálne kompetencie*. Bratislava: Musica liturgica. ISBN 978-80-8970-002-8.
- FÁBRY LUCKÁ, Z. 2019. *Evalvácia efektívnych faktorov multisenzorických prístupov v liečebnej pedagogike*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 978-80-223-4864-5.
- FENIGER-SCHAAL, R., & ORKIBI, H. 2020. *Integrative systematic review of drama therapy intervention research*. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 14(1), 68-80. <https://doi.org/10.1037/aca0000257>
- FROHLICH, A. 1998. *Basale stimulation, Das Konzept*. Dusseldorf: Verlag Selbstbestimmtes Leben.
- HARDMAN, M.L., EGAN M. W. & DREW, C. J. 2017. *Human exceptionalality: School, community, and family*. Wadsworth: Cengage Learning.
- KOVÁČOVÁ, B. 2021. *Expresia vo výchove*. In Valachová, D., Kováčová, B. (Eds). 2021. *Expresivita vo výchove IV*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 978-80-223-5263-9.
- OECD. 2005. *The Definition And Selection Of Key Competences - Executive Summary*. Dostupné na: <http://www.oecd.org/pisa/35070367.pdf>
- ORITA, M., HAYASHIDA, N., SHINKAWA, T., KUDO, T., KOGA, M., TOGO, M., KATAYAMA, S., HIRAMATSU, K., MORI, S., TAKAMURA, N. 2012. *Monitoring the autonomic nervous activity as the objective evaluation of music therapy for severely and multiply disabled children*. *Tohoku J. Exp. Med.* 2012 Jul;227(3):185-189. <https://doi.org/10.1620/tjem.227.185>
- PAVLIS, P. 2010. *K možnostiam komunikácie ľudí s ťažkým stupňom mentálneho postihnutia*. In *Kvalita života osôb s mentálnym postihnutím v domovoch sociálnych služieb*. Prešov: Prešovská univerzita. s. 90-92. 2010. ISBN 978-80-555-0260-1.
- SLAVÍK, J. 2009. *Expresivita, výraz a transparentní znak jako prostředky terapie a výchovy*. Valenta, M. *Rukovět dramaterapie II*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- THYE, M. D., BEDNARZ. H. M., HERRINGSHAW, A. J. SARTIN, E. B., KANA, R. K. 2018. *The impact of atypical sensory processing on social impairments in autism spectrum disorder*. *Developmental cognitive neuroscience*. 29: 151-167. <https://doi.org/10.1016/j.dcn.2017.04.010>
- VANČOVÁ, A. 2010. *Pedagogika viacnásobne postihnutých*. Bratislava: KKT o.z. a Pedagogická fakulta Univerzity Komenského. 2010. ISBN 978-80-970228-1-5.
- VÁŠEK, Š., VANČOVÁ, A., HATOS, G. a kol. 1999. *Pedagogika viacnásobne postihnutých*. Bratislava: Sapientia. 1999. ISBN 80-967180-4-5.

- VITÁSKOVÁ, K., KYTNAROVÁ, L. 2017. The Role of Speech and Language Therapist in Autism Spectrum Disorders Intervention - An Inclusive Approach. In Fernandes, F. D. M. (eds). *Advances in Speech-language Pathology*. ISBN 978-953-51-3510-4.
<https://doi.org/10.5772/intechopen.70235>
- VITÁSKOVÁ, K., MIRONOVA TABACHOVÁ, J. 2018. The Evaluation of Sensory Integration and Partial Pragmatic Communication Abilities in Children with Autism Spectrum Disorder with the Application of a New Evaluation material Speech-Language Therapy Approach. In *Logopedia Silesiana*, t. 7. ISSN 2391-4297.
<https://doi.org/10.31261/LOGOPEDIASILESIANA.2018.07.02>